

ISSN 2224-025X

НАУКОВІ З АПИСКИ

Державного
природознавчого
музею

Випуск 35 / 2019

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 35

Львів 2019

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2019. – Вип. 35. – 184 с.

До 35-го випуску періодичного видання "Наукові записки Державного природознавчого музею" увійшли статті і короткі повідомлення з музеології, екології, зоології, ботаніки, ґрунтознавства, а також інформація про діяльність музею у 2018 році.

Для екологів, біологів, зоологів, ботаніків, ґрунтознавців, працівників музеїв природничого профілю, заповідників, національних природних парків та інших природоохоронних установ і організацій.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

Капрусь І.Я. д-р біол. наук, проф.

Заступник головного редактора

Климишин О.С. д-р біол. наук, с.н.с.

Відповідальний секретар

Орлов О.Л. канд. біол. наук

Технічний редактор

Гураль Р.І. канд. біол. наук

Бокотей А.А. канд. біол. наук, с.н.с.; Войчишин В.К. канд. біол. наук, с.н.с.; Вінніцкі Т. PhD (Польща); Гнатів П.С. д-р біол. наук, проф.; Годунько Р.Й. канд. біол. наук, с.н.с.; Гураль-Сверлова Н.В. канд. біол. наук; Дзюбенко Н.В. канд. біол. наук; Малиновський А.К. д-р с.-г. наук; Радченко О.Г. д-р біол. наук, проф.; Різун В.Б. канд. біол. наук, с.н.с.; Середюк Г.В. канд. біол. наук; Сусуловський А.С. канд. біол. наук, с.н.с.; Тасенкевич Л.О. д-р біол. наук, проф.; Третяк П.Р. д-р біол. наук, проф.; Царик Й.В. д-р біол. наук, проф.; Чернобай Ю.М. д-р біол. наук, проф.; Шрубович Ю.Ю. канд. біол. наук; Яницький Т.П. канд. біол. наук

EDITORIAL BOARD

Kaprus I.Y. (*Editor-in-Chief*), Klymyshyn O.S. (*Associate Editor*), Orlov O.L. (*Managing Editor*), Gural R.I. (*Technical Editor*), Bokotey A.A., Voichyshyn V.K., Winnicki T., Gnativ P.S., Godunko R.J., Gural-Sverlova N.V., Dzubenko N.V., Malynovsky A.K., Radchenko O.G., Rizun V.B., Serediuk H.V., Susulovsky A.S., Tasenkevych L.O., Tretjak P.R., Tsaryk J.V., Chernobay Y.M., Shrubovych J.J., Yanitsky T.P.

Рекомендовано до друку вченою радою

Державного природознавчого музею

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2019

УДК 594.38

Гураль-Сверлова Н.В.¹, Савчук С.П.²

АНТРОПОХОРНІ ВИДИ НАЗЕМНИХ МОЛЮСКІВ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ

*Узагальнено відомості щодо сучасного розповсюдження на заході України 19 антропохорних видів наземних молюсків, які можуть стати основою для моніторингу їх подальшого розселення в регіоні. Вперше для заходу України вказано присутність балканського виду *Tandonia kusceri* та кримського виду *Monacha fruticola*.*

Ключові слова: антропохорія, наземні молюски, захід України.

У наземній малакофауні будь-якого регіону України можна виділити зараз низку видів, які потрапили туди виключно завдяки людській діяльності. Особливо помітним є вплив антропохорних видів на формування наземних малакокомплексів урбанізованих територій і, зокрема, певних типів міських біотопів [24]. Перелік наземних молюсків, занесених людьми на захід України [8], постійно збільшується. Так само неперервно збільшується кількість даних щодо їх знахідок у окремих населених пунктах або їх околицях. Це зумовлює необхідність періодичної публікації оглядових робіт, присвячених цій темі [19]. Оскільки питання, пов'язані із розповсюдженням антропохорних видів наземних молюсків на заході України, розглядалися в наших попередніх публікаціях [19; 24], у цій роботі буде зроблено акцент на новіших даних, отриманих особисто або опублікованих у літературних джерелах, а також на деяких старіших відомостях [32; 34], що не увійшли до попередніх оглядів. Частина згаданих у статті знахідок відображена в фондовій колекції наземних молюсків Державного природознавчого музею НАН України (таблиця), надалі в тексті – ДПМ НАНУ, а також продемонстрована на тематичному освітньому музейному інтернет-ресурсі [12].

***Brephulopsis cylindrica* (Menke, 1828)**, родина Enidae. Вид кримського походження, завдяки людській діяльності широко розповсюджений зараз також у континентальній частині степової зони України [9], зареєстрований також у Києві [1] та Львові [19; 24]. У Львові велику колонію *B. cylindrica* було виявлено вперше в 1998 р. на зарослих травою схилах стадіону Львівського національного університету ім. І. Франка [19]. Аналізу сезонної динаміки розмірно-вікової структури цієї колонії була присвячена окрема публікація [23].

У вересні 2017 р. на території Львова була знайдена ще одна невелика колонія *B. cylindrica* поруч з будівлею головного залізничного вокзалу (49°50.28'N, 23°59.56'E). Молюски населяють там зарослий низькою травою невисокий схил південно-східної експозиції біля залізничних колій у депо, а під час сильних дощів виповзають на вкритий бруківкою перон. Виникнення цієї колонії, безсумнівно, пов'язане із залізничним транспортом. Як і на стадіоні ЛНУ [23], біля залізничного вокзалу спостерігалася наявність значної кількості нестатевозрілих особин навіть восени, що не є характерним для півдня України та, імовірно, може вказувати на розтягнутий у часі період розмноження *B. cylindrica* на заході України [23].

У 2014 р. *B. cylindrica* був зареєстрований в охоронюваних степових біотопах (товтрах) на території Національного природного парку "Подільські Товтри". Молюсків виявили поблизу с. Біла Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. [27].

Таблиця

**Фондові матеріали ДПМ НАНУ, які стосуються антропохорних видів
черепашкових наземних молюсків на заході України**

Область	Район	Населений пункт або його околиці	Роки зборів	Обсяг, екз.	Інвентарні номери
1	2	3	4	5	6
Brephulopsis cylindrica					
Львівська	—	м. Львів	1998, 2006, 2017	1734	626, 23076, 4237
Aegopinella nitidula					
Львівська	—	м. Львів	1998, 2010, 2012	77	1278, 3133, 3504
Oxychilus draparnaudi					
Закарпатська	Виноградівський	с. Веряця	2015	2	3659
		смт Королеве	2015	2	3660
Львівська	—	м. Львів	1997, 1998, 2012, 2014, 2018	58	1277, 1849, 3527, 3686, 3687, 3698, 4259
	Пустомитівський	смт Оброшине	2016	1	3709
Oxychilus translucidus					
Закарпатська	Ужгородський	с. Велика Добронь	2016	21	3896
Xeropicta derbentina					
Закарпатська	Виноградівський	м. Виноградів	2014	12	3570
		смт Королеве	2014	10	3584
Stenomphalia ravergiensis					
Тернопільська	Тернопільський	с. Лозова	2006	3	2227
Monacha cartusiana					
Закарпатська	Мукачівський	м. Мукачеве	1990, 2015	3	848, 3619
Львівська	—	м. Львів	2000, 2011, 2017	92	845, 3210, 4235
		смт Брюховичі	2018	5	4260
	Пустомитівський	між м. Пустомити та с. Наварія	2000	7	846
	Сокальський	м. Червоноград	2007	54	2437
Хмельницька	—	м. Хмельницький	2010	12	3324, 3338
	Вінковецький	с. Адамівка	2012	6	3451
	Кам'янець-Подільський	с. Каштанівка	2008	1	3416
		с. Цибулівка	2011	13	3307
Чернівецька	—	м. Чернівці	2003	5	1971
Monacha fruticola					
Львівська	—	смт Брюховичі	2018	13	4364
Cepaea nemoralis					
Львівська	—	м. Львів	1994, 2000, 2002	11	604, 2219, 2754

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6
<i>Cerpaea hortensis</i>					
Волинська	Шацький	с. Мельники, стаціонар ЛНУ	2000, 2007	19	1279, 2439
Закарпатська	—	м. Ужгород	2015	14	3610
	Мукачівський	м. Мукачеве	2018	12	4257
Івано-Франківська	—	м. Івано-Франківськ	2002, 2018	93	1280, 4371–4373
Львівська	—	м. Львів (вибірки)	2004	394	2783, 2784
		м. Львів (окремі морфи, аномалії тощо)	1998–2002, 2004, 2016, 2017	95	1313, 2743–2753, 2755–2776, 2778, 2779, 2783, 2784, 2816, 2817, 2856, 2857, 2889, 4160, 4238, 4239, 4241, 4370
		смт Брюховичі	2017, 2018	75	4255, 4363
	Городоцький	смт Великий Любін	2016, 2017	128	3920, 4212, 4240
		м. Городок	2017, 2018	256	4211, 4243, 4254
	Дрогобицький	м. Дрогобич	2009	3	2727
	Жовківський	м. Дубляни	2017, 2018	178	4253, 4262
		м. Жовква	2018	6	4266
	Миколаївський	м. Миколаїв	2003, 2018	93	1896, 4256
	Перемишлянський	с. Великі Глібовичі	2018	5	4258
	Пустомитівський	с. Конопниця	2005	10	2152
		смт Оброшине	2016, 2018	83	3904, 3969, 4261, 4265, 4369
		м. Пустомити	2001, 2005	134	2777, 2787
	Сокальський	м. Червоноград	2007	175	2447, 2448
	Яворівський	смт Івано-Франкове	2006	12	2218

Lucilla singleyana (Pilsbry, 1889), родина Helicodiscidae. Раніше часто згадували як *Helicodiscus singleyanus* (Pilsbry, 1889) або *H. singleyanus inermis* Baker, 1929. Природним ареалом цього виду більшість малакологів вважає Північну Америку. Досі відома лише одна його знахідка на заході України – в околицях м. Виноградів Закарпатської області [24]. В інших регіонах України *L. singleyana* досі не зареєстровано, за винятком однієї знахідки в Донецькій області [1].

Arion lusitanicus s.l., родина Arionidae. Межі природного ареалу точно не встановлені, найімовірніше, походить з південно-західної Франції [35], завдяки

антропохорії потрапив до багатьох європейських країн. Після переопису ендемічного португальського виду *Arion lusitanicus* Mabille, 1868 було запропоновано називати інвазивний вид *Arion vulgaris* Moquin-Tandon, 1855 [35]. Проте на оригінальному зображенні *Arion rufus* var. *vulgaris* показано сперматофор дещо іншої форми [11], який більше нагадує сперматофор *Arion magnus* Torres Minguez, 1923 [29, Fig. 16B] – іншого морфологічно та анатомічно подібного виду, розповсюдженого у східних Піренеях [33].

На території України *A. lusitanicus* s.l. вперше був зареєстрований у Львівській області: у містах Винники (2007 р.), Дрогобич (2009 р.) та Львів (2010 р.). Ще раніше цей вид міг з'явитися в Закарпатській області, на що опосередковано вказує наявність муляжів великих оранжевих слизняків, виставлених у природничій експозиції Закарпатського краєзнавчого музею і підписаних як "*Arion rufus*". Завдяки співробітникам музею вдалося з'ясувати, що усі муляжі наземних моллюсків були виготовлені в 1992-1994 рр. колишнім завідувачем відділу природи В.Ф. Поповим. Оскільки зовні *Arion rufus* (Linnaeus, 1758) і *A. lusitanicus* s.l. дуже подібні, причому *A. rufus* досі не був достовірно зареєстрований на території України, можна припустити, що моделлю для створення муляжів слугували особини завезеного людьми до Ужгорода *A. lusitanicus* s.l. [13].

Зараз відомі численні знахідки великих слизняків, зовні подібних на інвазивний вид з комплексу *A. lusitanicus*, у багатьох регіонах України та, особливо, у її західному регіоні – в адміністративних межах Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької областей [33]. Анатомічно перевірені спеціалістами-малакологами матеріали походять поки що з небагатьох локалітетів. У Львівській області, крім детально описаних і проілюстрованих у попередній публікації [11] матеріалів зі Львова, Винників та Дрогобича, восени 2018 р. нами були анатомічно досліджені слизняки з смт Оброшине (Пустомитівський р-н) та м. Жовква. У той самий час нами було зібрано та досліджено по декілька особин з двох колоній *A. lusitanicus* s.l. на території Івано-Франківська – у районах садових ділянок поблизу міського озера та р. Бистриця-Надвірнянська. В останньому випадку численних особин *A. lusitanicus* s.l. було відмічено також у вільняку на березі річки, куди слизняків, очевидно, приваблює високий рівень вологості. Раніше нами були також анатомічно досліджені великі нестатевозрілі особини *A. lusitanicus* s.l., зібрані у травні 2015 р. в Ужгороді, на Київській набережній поблизу пішохідного мосту через р. Уж [13]. Інші дослідники в різний час анатомічно підтвердили присутність інвазивного виду з комплексу *A. lusitanicus* в таких містах, як Київ та Харків [26], Рівне [18], Чернівці (усне повідомлення О.Г. Ференц), Броди (збір та визначення К.М. Рибки, Інститут екології Карпат). Проводилися також каріологічні та біохімічні дослідження *A. lusitanicus* s.l. на заході України [18].

***Arion distinctus* Mabille, 1868**, родина Arionidae. Межі природного ареалу цього виду точно не встановлені, оскільки його тривалий час об'єднували з двома іншими видами у складі збірного виду *Arion hortensis* s.l. Синантропно трапляється в різних регіонах України [14]. На заході України зареєстрований нами в Івано-Франківську, Ужгороді, Львові та в Пустомитівському р-ні Львівської обл. (смт Оброшине; між м. Пустомити та с. Наварія).

***Aegopinella nitidula* (Draparnaud, 1805)**, родина Zonitidae. Вид розповсюджений переважно в північно-західній частині Європи. *A. nitidula* помилково вказували раніше

для заходу України, проте достовірно цей вид був зареєстрований лише наприкінці ХХ ст. у Львові [24]. Досі відомо лише два місцезнаходження у Львові – у Стрийському парку та у вільшняку поблизу вул. Винниця [5]. В обох випадках визначення було проведено на підставі конхологічних та анатомічних ознак.

***Oxychilus draparnaudi* (Beck, 1837)**, родина Zonitidae. Природним ареалом цього виду вважають західну та південно-західну частину Європи [35], проте зараз він розповсюджений набагато ширше за рахунок антропохорії. На заході України *O. draparnaudi* достовірно зареєстрований у Львові (анатомічно перевірені матеріали зі Стрийського парку та внутрішнього дворику ДПМ НАНУ по вул. Театральна, 18) [15], вказаний також для околиць Ужгорода [25]. У 2015 р. порожні черепашки цього виду були виявлені в наносах р. Тиса в околицях смт Королеве і с. Веряца Виноградівського р-ну Закарпатської обл. [15]. Є також вказівка на присутність *O. draparnaudi* в околицях с. Йосипівка Золочівського р-ну Львівської області, де цей вид був зареєстрований разом із занесеним до Червоної книги України автохтонним видом *Granaria frumentum* (Draparnaud, 1801) [22].

***Oxychilus translucidus* (Mortillet, 1854)**, родина Zonitidae. Вид з не встановленим точно природним ареалом, який може охоплювати Кавказ [36] та/або територію східної Туреччини та північного Ірану [35]. Відомі окремі знахідки *O. translucidus* у різних регіонах України. На заході країни цей вид поки що зареєстрований лише у Хмельницькому [28], звідки був первинно вказаний як *Oxychilus* cf. *diaphanellus* (Круніцькі, 1836) [3], та на присадибній ділянці на околиці с. Велика Добронь Ужгородського р-ну Закарпатської обл. [17]. В обох випадках визначення проведено виключно на підставі конхологічних ознак, описаних у роботі [28].

***Tandonia kusceri* (Wagner, 1931)**, родина Milacidae. Природним ареалом цього виду вважають Балканський півострів. На території України відомі його окремі знахідки в Одеській, Миколаївській областях та Криму [1]. Восени 2018 р. В.М. Глеба вперше зібрав декілька особин *T. kusceri* в Закарпатській області – на околиці смт Королеве Виноградівського р-ну, на пустирі поблизу локомотивного депо (48°08.78'N, 23°07.92'E). Не виключено, що поява цієї колонії пов'язана із залізничними перевезеннями – аналогічно до знайдених на Закарпатті колоній *X. derbentina* (див. нижче).

***Limax maximus* Linnaeus, 1758**, родина Limacidae. Західно- та південно-європейський вид, сучасний ареал якого є значно розширеним за рахунок антропохорії. Широко розповсюджений по території України, де населяє переважно населені пункти та їх найближчі околиці, значно рідше трапляється в лісових масивах [1, 24].

***Limacus flavus* (Linnaeus, 1758)**, родина Limacidae. Середземноморський вид, який значно розширив свій ареал за рахунок антропохорії [24]; в умовах України трапляється переважно усередині приміщень, рідше в садах, парках тощо [1]. Зареєстрований у різних регіонах України [1, 4], проте його часом можуть плутати із зовні подібним видом *Limacus maculatus* (Kaleniczenko, 1851). На заході України відмічений для м. Сарни (Рівненська обл.) та с. Ладиги (Старокостянтинівський р-н Хмельницької обл.) [4]. Раніше цей вид вказували також для Закарпатської області [21], проте ці дані, очевидно, вимагають додаткового підтвердження.

***Deroceras caucasicum* (Simroth, 1901)**, родина Agriolimacidae. Вид кавказького походження, природний ареал якого може включати також Крим і Донецьку височину

[1, 7, 10]. Легко синантропізується, завезений людьми до Середньої Азії, Далекого Сходу, у центральну частину Східноєвропейської (Руської) рівнини [7], до Білорусі [20]. На заході України *D. caucasicum* був вперше зареєстрований на території Львова – біля багатоповерхового будинку по вул. Липинського (2013 р.) та у внутрішньому дворіку ДПМ НАНУ (2014 р.) [7]. Крім згаданих знахідок, нами були також анатомічно досліджені матеріали, зібрані в 2018 р. на території м. Сокаль (Львівська обл.) та на присадибній ділянці у смт Королеве (Закарпатська обл., Виноградівський р-н, збір В.М. Глеби). Можна очікувати подальшого розселення *D. caucasicum* у західному регіоні України, яке може супроводжуватися нанесенням суттєвої шкоди декоративним рослинам, що вже було відмічено у Львові [7].

***Krynickyllus melanocephalus* Kaleniczenko, 1851**, родина Agriolimacidae. Вид кавказького походження, який на території України до кінця XX ст. був відомий лише з гірського Криму. На межі XX і XXI ст. була відмічена тенденція до розширення ареалу *K. melanocephalus* за рахунок антропохорії – як в Україні [10], так і в інших європейських країнах [2]. Зараз цей вид зареєстрований у різних регіонах України [7, 10]. На заході України *K. melanocephalus* виявлений у Львові [19] та околицях (Брюховичі, Дубляни), Хмельницькому [3], Івано-Франківську, Виноградові (Закарпатська обл.).

У Львові *K. melanocephalus* був вперше зареєстрований восени 2000 р. на приміських садово-дачних ділянках, з того часу він встиг широко розселитися територією міста, де з високою щільністю населяє різні типи урбанізованих біотопів, зокрема парки та палісадники. Більш того, спостерігається поступове проникнення цього виду до великих приміських лісопарків (Брюховицького, Винниківського), що не є характерним для інших антропохорних видів наземних молюсків, розповсюджених у Львові [7].

***Boettgerilla pallens* Simroth, 1912**, родина Boettgerillidae. Вид кавказького походження; не виключено, що його природний ареал включає також Кримські гори та Донецьку височину [1]. На заході України зареєстрований виключно в населених пунктах або їх найближчих околицях, зокрема, на краю лісових масивів або поблизу них. Відмічений нами в Івано-Франківську, поблизу с. Чорнівка Новоселицького р-ну Чернівецької обл., у Львові [24] та околицях (сmt Оброшине Пустомитівського р-ну, спостереження 2018 р.). Є також вказівка на присутність *B. pallens* в околицях м. Червоноград Сокальського р-ну Львівської обл. [22]. Ймовірно, цей вид розповсюджений на заході України значно ширше, але важко реєструється унаслідок невеликих розмірів і підземного способу життя.

***Xeropicta derbentina* (Krynicky, 1836)**, родина Hygromiidae. Східно-середземноморський вид [1], ареал якого поступово розширюється за рахунок антропохорії. На території України тривалий час був відомий лише для Криму, зараз відомі численні знахідки цього виду в континентальній частині степової зони України [9, 31] та поодинокі місцезнаходження в лісостеповій зоні [31]. У 2014 р. дві великі колонії *X. derbentina* були зареєстровані в Закарпатській області – в м. Виноградів і смт Королеве Виноградівського р-ну, обидві знахідки були пов'язані із залізничними станціями [31].

***Stenomphalia raveriensis* (Férussac, 1835)**, родина Hygromiidae. Кавказький вид, ареал якого на межі XX і XXI ст. почав швидко розширятися за рахунок антропохорії. Єдина знахідка на заході України була зроблена в 2006 р. біля кар'єру в околицях

с. Лозова Тернопільського р-ну Тернопільської обл. Це місцезнаходження досі залишається самою західною з відомих знахідок *S. ravergensis* [7].

***Monacha carthusiana* (O.F.Müller, 1774)**, родина Hygromiidae. Степовий вид, широко розповсюджений у Європі – від Атлантичного узбережжя до Причорномор'я [35]. Легко синантропізується, тому його ареал постійно розширюється. До кінця XX – початку XXI ст. був відомий виключно для півдня України (включно з Кримом). Зараз спостерігається швидке розселення *M. carthusiana* по заходу України, яке відбувається шляхом антропохорії. Відомі його знахідки у Закарпатській, Львівській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій областях [1, 3, 24 та ін.].

***Monacha fruticola* (Krynicky, 1833)**, родина Hygromiidae. Кримський вид, знахідки якого в континентальній частині степової зони України [9] зазвичай пов'язують з антропохорією. Восени 2018 р. невелика колонія *M. fruticola* була вперше зареєстрована у Львівській області – на присадибній ділянці на території м. Брюховичі (49°54.32'N, 23°57.67'E).

***Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758)**, родина Helicidae. Вид західноєвропейського походження, природний ареал якого може охоплювати також значну частину Центральної та Північної Європи. Починаючи з кінця XIX ст., *C. nemoralis* нерідко помилково вказували для заходу України унаслідок неправильного визначення автохтонного степового виду *Cepaea vindobonensis* (Férussac, 1821) [24].

Ще наприкінці XIX ст. була зроблена спроба інтродукувати *C. nemoralis* до Львова [32]. У 1892 р. декілька сотень молюсків, привезених з Жешува (південний схід Польщі), були випущені на 3-х ділянках міста: на південному схилі Високого Замку, біля вчительської семінарії на вул. Каліча (тепер – закинута будівля по вул. Каліча Гора, 5) та біля 4-ї гімназії на вул. Липова (тепер – один з корпусів Національного університету "Львівська політехніка" по вул. Професорська, 2). У жодному з вказаних місць *C. nemoralis* зараз не трапляється.

У 1926 р. Я. Урбанський знайшов на Личаківському цвинтарі у Львові 5 нестатевозрілих особин роду *Cepaea*, які він визначив як *C. nemoralis* [34]. Чотири з них мали однотонно-жовті черепашки, одна – жовту черепашку з 5 темно-коричневими смугами. Оскільки жовті черепашки без темних спіральних смуг більш характерні не для *C. nemoralis*, а для широко розповсюдженого зараз у Львові *Cepaea hortensis* (див. нижче), не виключено, що мало місце помилкове визначення.

Наприкінці XX ст. невелику колонію *C. nemoralis* було виявлено у Стрийському парку Львова. Поодиноких дорослих особин, явно занесених людьми (можливо, дітьми), двічі знаходили на інших ділянках міста, що не супроводжувалося утворенням нових колоній *C. nemoralis*. Оскільки протягом 2010-2013 рр. у Стрийському парку не вдалося виявити жодної особини цього виду, було зроблено припущення, що *C. nemoralis* повністю зник з території Львова [6]. Проте у 2018 р. біля господарських будівель на північному краю парку (49°49.64'N, 24°01.82'E) знову було виявлено 2 порожні черепашки та одну живу особину цього виду.

На початку XXI ст. одну порожню черепашку *C. nemoralis* було знайдено в околицях с. Китайгород Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. [3]. У 2018 р. окремих особин цього виду спостерігали в с. Угринів поблизу Івано-Франківська та в м. Сарни (Рівненська обл.) [33].

***Cepaea hortensis* (O.F.Müller, 1774)**, родина Helicidae. Вид центральноєвропейського походження, широко розповсюджений також у Північній та

Західній Європі [24]. У XX ст. був завезений людьми на захід України. На даний час відомі численні знахідки *C. hortensis* у Львівській області [22, 24, 33], частково відображені у фондових матеріалах ДПМ НАНУ (таблиця), а також окремі місцезнаходження цього виду на території Волинської, Івано-Франківської [24] та Закарпатської [13] областей. За межами західного регіону України *C. hortensis* виявлено в Луганську [33].

Майже усі обстежені нами західноукраїнські колонії *C. hortensis*, імовірно, мають спільне походження [24], що підтверджується спільними рисами їх фенетичної структури: відсутністю рожевих і коричневих черепашок, зазвичай добре вираженим домінуванням равликів без темних спіральних смуг на черепашці, низькою часткою фенотипів зі злитими смугами, у деяких випадках – також присутністю в колоніях білих черепашок без смуг. Усі ці ознаки характерні для найдетальніше досліджених львівських колоній *C. hortensis* [16]. Виняток становить лише Закарпаття, де були зареєстровані молюски з рожевими черепашками [12, 13].

Аналогічно до наших попередніх публікацій [8, 19, 24], до переліку антропохорних видів не були включені деякі наземні молюски, межі природних ареалів яких остаточно не встановлені, а також види, які можуть бути автохтонними для одної частини заходу України та адвентивними – для іншої. Не включено до цього переліку також середземноморський вид *Cryptomphalus aspersa* (O.F.Müller, 1774), дві особини якого були знайдені в 2014 р. в машині з сировиною, привезеною до м. Виноградів (Закарпатська обл.) з італійського міста Мольвена [30].

Висновки

Узагальнені дані щодо сучасного розповсюдження на заході України 19 антропохорних видів наземних молюсків наочно демонструють тенденцію до поступового розселення багатьох з них по населених пунктах регіону та їх найближчих околицях. Вони можуть бути використані для подальшого моніторингу цього процесу. На даний час на урбанізованих територіях заходу України найчастіше трапляються такі антропохорні види, як *A. lusitanicus* s.l., *L. maximus*, *C. hortensis*, *M. cartusiana*, дещо рідше реєструються *A. distinctus*, *K. melanocephalus* і *B. pallens*.

1. Балашов И. Охрана наземных моллюсков Украины. – К., 2016. – 272 с.
2. Балашев И.А., Байдашников А.А. Наземные моллюски (Gastropoda) Винницкой области и их биотопическая приуроченность // Вестн. зоологии. – 2012. – Т. 46, № 1. – С. 19-28.
3. Балашев И.О., Байдашников А.А., Романов Г.А., Гураль-Сверлова Н.В. Наземные моллюски Хмельницкой области (Подольская возвышенность, Украина) // Зоол. журн. – 2013. – Т. 92, № 2. – С. 154-166.
4. Гарбар А.В., Чернышова Т.Н. Клональная изменчивость *Limax flavus* (Pulmonata, Limacidae): аллозимный, кариологический и морфологический анализ // Вестн. зоологии. – 2011. – Т. 45, № 1. – С. 3-9.
5. Гураль-Сверлова Н.В. Розселення деяких антропохорних видів наземних молюсків на території Львова // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2012. – Вип. 28. – С. 77-84.
6. Гураль-Сверлова Н.В. Наземні малакокомплекси паркових і лісопаркових біотопів Львова та їх зміни протягом останніх 10-15 років // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2014. – Вип. 30. – С. 121-128.
7. Гураль-Сверлова Н.В. Кавказский элемент в наземной малакофауне Украины // Матер. Всерос. научн. конф. "Актуальные вопросы современной малакологии" (Белгород, 1-3 ноября 2017 г.). – Белгород: Изд. дом "Белгород", 2017. – С. 19-25.

8. Гураль-Сверлова Н. Просторова диференціація наземних малакокомплексів на рівнинних і передгірних територіях заходу України // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. – 2018. – Вип. 79. – С. 122-131.
9. Гураль-Сверлова Н.В. Пространственное распределение наземной малакофауны степной зоны Украины // Ruthenica. – 2018. – Т. 28, № 4. – С. 131-138.
10. Гураль-Сверлова Н.В., Балашев И.А., Гураль Р.И. Современное распространение наземных моллюсков семейства Agriolimacidae на территории Украины // Ruthenica. – 2009. – Т. 19, № 2. – С. 53-61.
11. Гураль-Сверлова, Гураль Р.И. Морфологические, анатомические и поведенческие особенности слизней из комплекса *Arion lusitanicus* s.l. (Arionidae) на западе Украины // Ruthenica. – 2011. – Т. 21, № 2. – С. 97-111.
12. Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.И. Наземні молюски України: ілюстрована база даних [Електронний ресурс]. – Львів, Державний природознавчий музей НАН України, 2012 – 2019. URL: <http://www.pip-mollusca.org/page/phg/land/index.php> (дата звернення: 31.03.2019).
13. Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.И. Антропохорные элементы в наземной малакофауне Ужгорода // Матер. VIII міжнар. наук. конф. "Біорізноманіття та роль тварин в екосистемах" (Дніпропетровськ, 21-23 грудня 2015 р.). – Дніпропетровськ: Ліра, 2015. – С. 154-155.
14. Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.И. Новые находки слизней *Arion distinctus* і *Arion circumscriptus* (Arionidae) на территории Украины // Ruthenica. – 2016. – Т. 26, № 1. – С. 17-23.
15. Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.И. *Oxychilus draparnaudi* и *Oxychilus* cf. *mortilleti* (Gastropoda, Pulmonata, Zonitidae) на территории Украины // Зоол. журн. – 2017. – Т. 96, № 4. – С. 375-382.
16. Гураль-Сверлова Н.В., Гураль Р.И. Многолетняя динамика фенетической структуры в колониях интродуцированного вида *Cepaea hortensis* (Gastropoda, Pulmonata, Helicidae) // Зоол. журн. – 2018. – Т. 97, № 7. – С. 751-761.
17. Гураль-Сверлова Н.В., Обедніна І.С. Перша знахідка синантропного наземного молюска *Oxychilus translucidus* (Gastropoda, Pulmonata, Zonitidae) на Закарпатті // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2018. – Вип. 34. – С. 135-136.
18. Кадлубовська Н.С. Слизняки роду *Arion* (Gastropoda, Pulmonata, Arionidae) у фауні України: видовий склад, каріологічні та морфологічні особливості // Дис. ... канд. біол. наук: 03.00.08. – Житомир, 2016. – 134 с.
19. Кирпан С.П., Сверлова Н.В. До вивчення синантропних елементів у наземних малакоценозах заходу України // Наук. зап. Держ. природозн. музею. – Львів, 2002. – Т. 17. – С. 191-195.
20. Островский А.М. История расселения и первые находки кавказского садового слизня *Deroceas caucasicum* (Simroth, 1901) (Mollusca, Gastropoda, Stylommatophora) в Беларуси // Рос. журн. биол. инвазий. – 2018. – № 2. – С. 47-52.
21. Полевина А. А. К фауне наземных моллюсков Закарпаття // Докл. и сообщ. Ужгор. гос. ун-та. Сер. биол. – 1959. – № 3. – С. 65-68.
22. Рибка К.М. Малакоугруповання природних та антропогенно трансформованих наземних екосистем північно-західної частини Малеого Полісся та їх біогеоценотичні зв'язки // Дис. ... канд. біол. наук: 03.00.16. – Львів, 2017. – 224 с.
23. Сверлова Н.В., Гураль Р.И. Сезонная динамика размерно-возрастной структуры интродуцированной популяции наземного моллюска *Brephulopsis cylindrica* во Львове // Фальцфейнівські читання: Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2007. – С. 293-295.
24. Сверлова Н.В., Хлус Л.Н., Крамаренко С.С. и др. Фауна, экология и внутривидовая изменчивость наземных моллюсков в урбанизированной среде. – Львов, 2006. – 226 с.
25. Сысоев А.В., Шилейко А.А. Неформальная группа Stylommatophora // Каталог моллюсков России и сопредельных стран. – М.: КМК, 2005. – С. 228-308.

26. Balashov I., Khomenko A., Kovalov V., Harbar O. Fast recent expansion of the Spanish slug (Gastropoda, Stylommatophora, Arionidae) across Ukraine // Vestnik Zoologii. – 2018. – Vol. 52, N 6. – P. 451-456.
27. Balashov I., Kramarenko S., Shyriaieva D., Vasyliuk O. Invasion of a Crimean land snail *Brephulopsis cylindrica* into protect relict steppic hilltops (tovtrs) in Western Ukraine: a threat to native biodiversity? // J. Conch. – 2018. – Vol. 43, N 1. – P. 59-69.
28. Balashov I., Gural-Sverlova N. Was there *Oxychilus diaphanellus* outside Crimea? On the variability of synanthropic *Oxychilus translucidus* in Ukraine (Stylommatophora, Zonitidae) // Ruthenica. – 2014. – Vol. 24, No 1. – P. 25-29.
29. Castillejo J., Rodríguez-Castro J., Iglesias J. Las babosas de Cataluña (NE de la Península Ibérica): las especies del género *Arion* de Alejandro Torres Mínguez (Gastropoda: Pulmonata: Arionidae) // Spira. – 2017. – N 6. – P. 137-169.
30. Gural-Sverlova N.V., Gleba V.N. Evidence of the repeated penetration of *Cryptomphalus aspersa* (Gastropoda, Pulmonata, Helicidae) into the territory of Eastern Europe // Rus. J. Biol. Invasions. – 2016. – Vol. 7, No 2. – P. 146-151.
31. Gural-Sverlova N.V., Gural R.I. Expansion of the ranges of land molluscs of the genus *Xeropicta* (Gastropoda, Hygromiidae) in Ukraine // Rus. J. Biol. Invasions. – 2017. – Vol. 8, No 3. – P. 212-217.
32. Łomnicki M. *Helix nemoralis* L. // Kosmos. – 1899. – R. 23. – S. 382.
33. UkrBIN: Ukrainian Biodiversity Information Network [public project & web application]. URL: <http://www.ukrbin.com> (дата звернення: 28.03.2019).
34. Urbanski J. Mięczaki z okolic Rawy Ruskiej i z kilku innych miejscowości na Roztoczu Lwowsko-Tomaszowskim // Spraw. Kom. Fizyograf. Pol. Ak. Um. – 1933. – T. 67. – S. 43-98.
35. Welter-Schultes F. European non-marine molluscs, a guide for species identification. – Göttingen: Planet Poster Editions, 2012. – 679 p.
36. Wiktor A. Ślimaki lądowe Polski. – Olsztyn, 2004. – 302 s.

¹Державний природознавчий музей НАН України, Львів

e-mail: sverlova@pip-mollusca.org

²Мала академія наук Івано-Франківської міської ради, керівник секції ботаніки та зоології

e-mail: savchuksofija@ya.ru

Gural-Sverlova N.V., Savchuk S.P.

Anthropochorous species of land molluscs in Western Ukraine

The data on the recent distribution of 19 anthropochorous species of the land molluscs in Western Ukraine, which may become the basis for monitoring their further resettlement in the region, are summarized. For the first time the presence of the Balkan species *Tandonia kusceri* and the Crimean species *Monacha fruticola* in Western Ukraine is mentioned.

Key words: *anthropochory, land molluscs, Western Ukraine.*

ЗМІСТ	CONTENTS	Стор.
Музеологія * Museology		
Чернобай Ю.М. До історії методології цілісності та парадигми природничо-соціальної коеволюції		3
• To the history of the integrity and paradigm methodology of natural and social coevolution		
Гураль Р.І., Гураль-Сверлова Н.В. Історія комплектування та наукового опрацювання матеріалів малакологічного фонду Державного природознавчого музею НАН України		15
• The history of the formation and scientific processing of the malakological collection of the State Museum of Natural History of the NAS of Ukraine		
Очеретна К.В. Крестофагіди (Coleoptera) у колекціях України: види, зразки та колектори		21
• Cryptophagidae (Coleoptera) in the collections of Ukraine: Species, Specimens, and Collectors		
Екологія * Ecology		
Гураль Р.І. Просторовий розподіл прісноводної малакофауни України		37
• Spatial distribution of freshwater molluscs fauna of Ukraine		
Гураль-Сверлова Н.В., Савчук С.П. Антропохорні види наземних молюсків на заході України		49
• Anthropochorous species of land molluscs in Western Ukraine		
Гуштан К.В. Особливості біотопної диференціації спектрів екоморф угруповань амфібіотичних комах (Insecta: Ephemeroptera, Plecoptera, Odonata) гідроекосистем Українських Карпат		59
• Features of biotopic differentiation of ecomorphs spectra of amphibiotic insects (Insecta: Ephemeroptera, Plecoptera, Odonata) communities in hydroecosystems of Ukrainian Carpathians		
Гуштан Г.Г. Панцирні кліщі (Acari: Oribatida) гігрофітних лук Закарпатської низовини		67
• Oribatid mites (Acari: Oribatida) of hygrophyte grasslands on Transcarpathian Lowland		
Гоблик К.М., Орлов О.Л., Рагуліна М.Є. Капрусь І.Я. Умови існування і структура угруповань колембол (Collembola) у лучних біотопах Закарпатської низовини		75
• Living conditions and community structure of Collembola on Transcarpathian lowland meadow habitats		
Бешлей С.В., Соханьчак Р.Р., Баранов В.І., Карпінець Л.І. Підбір стійких рослин для біотичного етапу рекультивції відвалу центральної збагачувальної фабрики "Червоноградська" (Львівська обл.)		83
• Selection of resistant plants for the biotic stage of the recultivation of the dump of the Central concentrating mill "Chervonogradska" (Lviv region)		

Проць Б.Г., Покинйчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Підсумок другого етапу номінування букових пралісів і старовікових лісів України до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО	89
--	----

- The result of the second stage of nomination of beech virgin and old-growth forests of Ukraine to the World Natural Heritage of UNESCO

Зоологія * Zoology

Мерза С.П., Капрусь І.Я. Фауна й населення колембол агроценозів Малого Полісся	97
---	----

- The fauna and population of Collembola in the Male Polissia agrocenoses

Заморока А.М., Глеба В.М. Перша реєстрація <i>Agapanthiola leucaspis</i> (Coleoptera: Cerambycidae) на заході України та коментарі щодо біогеографії та біології виду	111
--	-----

- The first interception of *Agapanthiola leucaspis* (Coleoptera: Cerambycidae) in Western Ukraine and remarks on its biogeography and bionomy

Середюк Г.В. Сітчастокрилі (Insecta, Neuroptera) Галицького національного природного парку	119
---	-----

- Insecta Neuroptera of the Galician National Park

Ботаніка * Botany

Малиновський А.К. Проблемно-аналітична база даних "Інвазійні види": структура, функції і перспективи застосування	125
--	-----

- Problem-analytical database of "Invasive species": structure, functions and perspectives of application

Глеб Р.Ю. Географічна й таксономічна структура високогірної флори гори Піп Іван Мармароський	143
---	-----

- Geographic and taxonomic structure of the mountainous flora of Pop Ivan Maramureş

Грунтознавство * Pedology

Орлов О.Л. Концепція Червоної книги ґрунтів Українських Карпат	151
---	-----

- Concept of soil Red book of the Ukrainian Carpathians

Короткі повідомлення * The brief messages

Климишин О.С. Історія видавничої діяльності Державного природознавчого музею НАН України	157
---	-----

- History of the publishing activity of the State Natural History Museum of the NAS of Ukraine

Бедернічек Т.Ю., Партика Т.В., Хосцький П.Б. Вміст сульфуру у ґрунтах островів Скуа і Галіндез (Прибережна Антарктика)	161
---	-----

- Sulfur content in the soils of Skua and Galindez Islands (Maritime Antarctic)

Ювілейні дати * Anniversaries

До 60-ліття від дня народження професора П.С. Гнатіва	165
---	-----

Хроніка * Current issues

<i>Середюк Г.В.</i> Про діяльність Державного природознавчого музею НАН України у 2018 році	171
<i>Бокотей А.А., Дзюбенко Н.В.</i> VII Міжнародна конференція по чорному лелеці <i>Ciconia nigra</i> (Національний парк Доньяна, Іспанія)	173
<i>Середюк Г.В., Коновалова І.Б.</i> XIII Львівська ентомологічна школа "Актуальні проблеми вивчення ентомофауни Волинського Полісся"	175
<i>Дзюбенко Н.В.</i> Результати виконання проекту "Природничий музей: від теорії еволюції життя до практики живого музею"	177
<i>Савицька А.Г.</i> Проект "Школа льодовикового періоду: освітня музейна програма для дітей з інвалідністю"	179

Правила для авторів * Rules for authors	180
--	-----

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 35

PROCEEDINGS OF THE STATE NATURAL HISTORY MUSEUM

Issue 35

Українською та англійською мовами

Головний редактор І.Я. Капрусь

Комп'ютерний дизайн і верстка О.С. Климишин, Т.М. Щербаченко

Адреса редакції:

79008 Львів, вул. Театральна, 18

Державний природознавчий музей НАН України

телефон / факс: (032) 235-69-17

e-mail: editorship@smnh.org

<http://nzdpm.smnh.org>

Формат 70×100/16. Обл.-вид. арк. 19,1. Наклад 100 прим.

Виготовлення оригінал-макета здійснено в Лабораторії природничої музеології

Державного природознавчого музею НАН України.

Друк ТзОВ «Простір М». 79000 Львів, вул. Чайковського, 8.